

Umhverfis- og auðlindaráðuneytið
Skuggasundi 1
101 Reykjavík

Efni: Umsögn Landverndar um aðgerðaráætlun í loftslagsmálum

INNGANGUR

Landvernd fagnar því að það sé komin fjármögnuð aðgerðaráætlun í loftslagsmálum. Landvernd fagnar því einnig að áætlunin eigi að vera í stöðugri þróun og í góðu samráði við almenning.

Þrátt fyrir að fjármagnaðri aðgerðaráætlun sé fagnað **er brýn þörf á mun róttækari, ákveðnari og beittari aðgerðaráætlun en þeirri sem nú birtist.** Mun víðtækari aðgerðir þarf til, almennt er orðalag núverandi aðgerða of vægt. Óljósum og illmælanlegum markmiðum er erfitt að ná.

Hlutdeild jarðefnaeldsneytis sem orkugjafa hefur aukist úr 11% árið 2014 í 19% árið 2017 og losun gróðurhúsalofttegunda frá Íslandi hefur aukist um 30% á milli áranna 2016 og 1990¹. Við höfum verið að auka losun í stað þess að draga úr henni. Það er því nokkuð mikið krafttak sem þarf til þess að snúa við þessari þróun.

Það er að verða til almenn samstaða í samfélaginu okkar um að loftslagsvandinn sé ein helsta ógn samtímans. Í því dramatíska ljósi er það fjármagn sem renna á til loftslagsmála í núverandi aðgerðaráætlun á fimm ára tímabilinu 2019-2023 allt of lítið og endurspeglar ekki þá gríðalegu áskorun sem við stöndum fyrir.

¹<https://www.ust.is/einstaklingar/loftslagsbreytingar/losun-islands/>

Árlega er fjármagnið um 1.36 milljarðar. Innheimtar tekjur ríkisins eru yfir 800 milljarðar árið 2018, og þar af á að reikna með 33 milljarða afgangi.

Fjárveiting í loftslagsmál er því um 0.2% af fjárlögum. **Það er ekki hægt að fagna slíkri forgangsröðun í fjármálum ríkisins.** Loftslagsmálin eru ekki í þeim forgangi sem þau eiga að vera.

Það þarf að eyða a.m.k 1% af heildartekjum ríkisins, eða um 8 milljörðum á ári í aðgerðir til þess að draga úr losun á gróðurhúsalofttegundum. Til að byrja með munu margar aðgerðir skila sér í því að þjóðfélagið og ríkið spari fjármuni þar sem margar aðgerðir snúast um að draga úr sóun og óþarfa neyslu. Einnig eru margar aðgerðir í loftslagsmálum atvinnuskapandi.

Samkvæmt Stern skýrslunni² er mun ódýrara að veita um 1 % af heildartekjum ríkisjóða í aðgerðir til þess að draga úr losun ár hvert fram að 2050, en að verða fyrir gífurlegum tekjumissi

² Stern Review on the Economics of Climate Change, 2006

LANDVERND

og kostnaði ef verður af verstu spám um loftslagsbreytingar. Í raun ætti Ísland að veita meira en 1% á ári, þar sem við erum í raun mörgum árum á eftir áætlun því þetta er fyrsta fjármagnaða aðgerðaráætlun íslenska ríkisins í loftslagsmálum.

Ísland er eitt neyslufrekasta land í heimi með tilheyrandi kolefnisspori. Við þurfum að hafa kjark og þor til róttækra aðgerða. Það eru margir að bíða eftir róttæku aðgerðunum sem þarf, fólk vill að stjórnvöld sýni að fordæmi og að það taki loftslagsvandann alvarlega. Fólk er í raun farið að líða illa yfir öllum þeim neikvæðu fréttum sem á það dynur um loftslagsbreytingar. Við þurfum mun fleiri verkefni um samdrátt í losun og jákvæðar fréttir af þeim. Fleiri jákvæðar félagslegar fyrirmyndir. Núverandi aðgerðaráætlun tekur alls ekki nógu kraftmikið og róttækt á málunum.

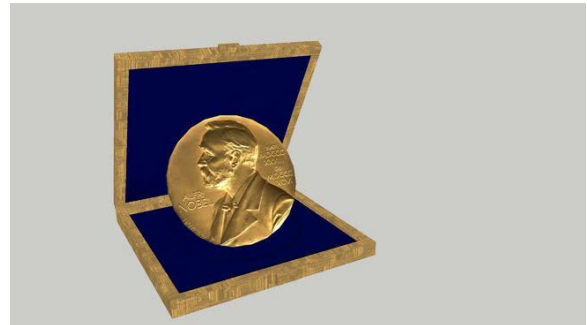
KERFISBREYTINGAR?

Forsætisráðherra boðaði að í aðgerðaráætluninni fælust miklar kerfisbreytingar en þær eru nauðsynlegar til þess að við náum markmiðum okkar um samdrátt í losun. Merki um þessar kerfisbreytingar er ekki að finna í áætluninni heldur virðist hugmyndin eingöngu vera að gera samgöngur rafdrifnar og að binda kolefni. Sem að sumu leyti mætti kalla "Status quo". Bæði atriðin eru mikilvæg skref en svo vitnað sé í orð Stefáns Gíslasonar umhverfisstjórnunarfræðings þá þurfum við að breyta öllu á næstu 12 árum ef okkur á að takast að halda hlýnun innan við 1,5°C.

“Við höfum engan annan valkost. Við þurfum að stokka allt upp. Breyta því hvað við borðum, hvernig við ferðumst, hvernig fyrirtæki eru rekin, hvernig borgir eru skipulagðar, hvernig landið er notað.”

Íslendingar mega ekki vera eftirbátar annarra þjóða í þessu. Við endurskoðun áætlunarinnar vonast Landvernd til þess að sjá raunverulegar kerfisbreytingar. Kerfisbreytingar þar sem lögð er áhersla á breyttar framleiðsluhefðir, breytt neyslu- og ferðamynstur, breytt viðskiptamódel og róttækt áttak í fræðslumálum þannig að stefnt sé á hringrásarhagkerfi þar sem mælikvarðarnir eru raunveruleg hagsæld frekar en hagnætur.

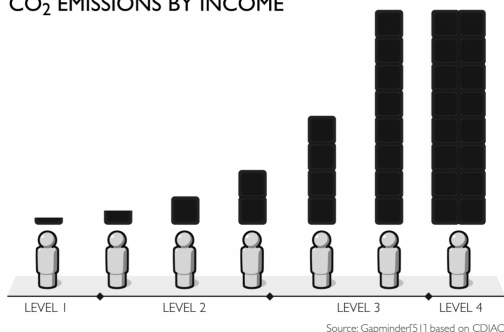
FYRIRMYND

Ísland vill vera fyrirmynd í loftslagsmálum og það er mjög verðugt og flott markmið. En til þess að geta verið fyrirmynd þarf að **gera betur en aðrir**, ekki verr. Það þarf metnaðarfullri markmið en Ísland hefur núna, en Svíþjóð er til að mynda með háleitari markmið varðandi samdrátt í losun enn Ísland og má sjá í núverandi aðgerðaráætlun. Á Umhverfisþingi 2017 var frábær fyrirlestur frá Monicu Aray frá Costa Rica. Þar fór hún yfir hvernig smáríki geta verið fyrirmynd með "Bold actions" og með fókus á nýsköpun eða verið "idea shapers". Ísland getur verið fyrirmynd, en þá þarf að þora og vera með kjark til þess að fara í aðgerðir sem virkilega hreyfa við okkur.

ÁBYRGÐ TEKJUHÁRRA RÍKJA

CO₂ EMISSIONS BY INCOME

Losun á gróðurhúsalofttegundum eftir tekjum.³

Ísland er eitt ríkast land í heimi, og það eru tekjuhæstu löndin (20% af fólksfjölda) sem hafa losað um 70% af öllum gróðurhúsalofttegundum. Mörg lönd eru ennþá að komast upp úr fátækt og þurfa því að fá eitthvað rými til þess að auka losun. Ábyrgð okkar í loftslagsmálum er því enn meiri í því ljósi að af tveggja gráðu kvótanum hefur um þriðjungur af allri losun nú þegar verið losað, og sá þriðjungur sem eftir er tilheyrir hinum 80%, eða þeim löndum sem eru enn að auka sín lífsgæði/tekjur. Ísland er í raun löngu búíð með kvótann sinn í loftslagsmálum. Þetta sjónarhorn fær of sjaldan athygli þegar verið er að ræða loftslagsmál.

SKERPING NÚVERANDI ÁÆLTUNAR

Aðgerðaráætlunin er um margt mjög góð en gengur að mati Landverndar alls ekki nógu langt. Í hana vantar magnbundin og tímasett markmið og nokkur dæmi um aðgerðir sem þyrftu að ná lengra fylgja hér á eftir.

Loftslagssjóður

Landvernd er sammála Verkfræðingafélagi Íslands að Rannís sjái um umsýslu Loftslagssjóðs,

annars gæti of mikið fjármagn farið til umsýslu sjóðsins, sem gagnast engum. Einnig er brýnt að til loftslagssjóðs sé hægt að sækja fjármagn til innleiðingar á grænum lausnum en ekki eingöngu fyrir nýsköpun og þróun nýrra tæknilausna. Mikill skortur er á styrkjum til þess að innleiða á Íslandi lausnir sem hafa sýnt sig að gætu virkað vel til þess að draga úr losun en eru ekki nýsköpun í þrengsta skilningi orðsins. Aðlögun lausna að íslenskum aðstæðum og uppsetning þeirra þarf að vera hægt að fjármagna.

Fræðsla

Til viðbótar við aðgerðir 26 og 27 vill Landvernd sjá áttak í fræðslu fjölmiðlafólks um loftslagsmál og almenningsfræðslu um loftslagsmál og sérstaklega lausnir á loftslagsvandnum. Þar þarf að forðast hræðsluáróður heldur fræða fólk um allar þær frábæru núverandi lausnir sem nýta má strax um leið og áhersla er lögð á hversu áriðandi loftslagsmálin eru. Nauðsynlegt er að fræða almenning um það samfélag sem þarf að byggjast upp til þess draga úr losun og áhrifum loftslagsbreytinga. Þær samfélagsbreytingar eru að margra viti mjög jákvæðar þar sem við vinnum minna, lifum hægar og veitum nærumhverfi okkar meiri tíma og athygli. Í því fræðsluefni sem búíð verður til þurfum við að vera með fyrirmyndir fyrir alla samfélagshópa sem hjálpa okkur að móta þá sameiginlegu sýn varðandi hvert við þurfum öll að stefna. Í aðgerð 26 er sett sem mælikvarði á árangur hlutfall skóla sem taka þátt í fræðsluáttaki, hér verður að vera markmið um nær 100% þátttöku. Einnig er áhugavert að sjá árangursmælikvarða fyrir fræðslu almennings, en það er "tilbúin áætlun". Þar gæti árangursmælikvarðinn til dæmis að yfir 80% landsmana myndi segjast taka loftslagsvandann alvarlega og vera að innleiða lausnir til þess að draga úr losun á sínu heimili.

³ Factfulness, Hans Rosling m. fleirum 2018

LANDVERND

Skógrækt og landgræðsla

Liður C (aðgerðir 18-22) þar sem fjallað er um skógrækt, landgræðslu og endurheimt votlendis er mjög vel ígrundaður og metnaðarfullur. Þarna er verið að búa í haginn til framtíðar því binding í gróðri skilar sér ekki að neinu marki fyrr en mörgum árum eftir að góðursetning hófst. Einnig er afar jákvætt að stöðva sem fyrst losun frá framræstu votlendi og er mikilvægt að eiga góða samvinnu við bændur og aðra landeigendur í þessari vinnu.

Einnig er brýnt að aðgerðir innan landgræðslu og skógræktar styðji við líffræðilega fjölbreytni og að ágengar framandi tegundir verði ekki fyrir valinu.

Svartolía

Dæmi um aðgerð sem ætti að vera auðvelt að gera mun afdráttarlausari er aðgerð 17 um bann við svartolíu.

Sveitarfélögin

Samband Íslenskra sveitarfélaga vinnur að því er virðist ekki markvisst í loftslagsmálum. Það ætti að vera skýr aðgerð í aðgerðaráætlun að styrkja markvisst loftslagsstarf sveitarfélaga.

Samráðsvettvangur sveitarfélaga í loftslagsmálum ætti að vera fjármagnaður og settur á laggirnar, þar sem sveitarfélögin geta hjálpast að finna góðar lausnir til að draga úr losun í sínu sveitarfélagi.

Fjölbreyttur ferðamáti

Áherslan á fjölbreyttan ferðamáta fær að mati Landverndar allt of litla athygli í aðgerðaráætluninni. Fjölbreyttur ferðamáti hefur í för með sér jákvæðar samfélagslegar breytingar, á t.d. lýðheilsu og loftgæði. Með fjölbreyttum ferðamáta er átt t.d. við hjólreiðar, rafmagnshjól, gangandi vegfarendur, almenningssamgöngur, samkeyrslu, deilibíla, og einkabíla. Í Noregi eru markmið um að

hlutdeild hjólandi vegfarenda sé 8% yfir landið allt og 20% í stærri bæjum fyrir 2023.

Þetta er mjög aðkallandi til dæmis í tilfalli almenningssamgangna (aðgerðir 8 og 10). Þar skortir á umfjöllun um borgarlínu og virðist samráð við sveitarfélög á höfuðborgarsvæðinu, þar sem almenningssamgöngur eru mjög raunhæfur kostur, hafa verið af skornum skammti. Tryggja þarf fjármögnun Borgarlínu strax svo að engin óvissa sé um framtíð hennar.

Í aðgerð 8 er talað um innviði fyrir rafhjól og reiðhjól. Orðalag þessarar aðgerða er of óljóst og ómarkvisst. Það þarf að fara í átak í notkun á hjólreiðum og innviðum fyrir hjólreiðar, uppbyggingu á hjólaaðstöðu við byggingar, og tryggja að innviðir fyrir hjólreiðar fái 10% af öllu nýframkvæmdafé.

Bann við nýskráningum dísel- og bensínbíla

Þetta bann þarf að taka gildi mun fyrr, til dæmis 2022 sem gefur innflytjendum nægan tíma til að aðlagast breyttum aðstæðum. 2030 er allt of seint því nýskráning bensín- og díselbíla 2030 þýðir að þeir eru enn á götunni 2040.

FJÓRIR FLOKKAR TIL VIÐBÓTAR

Vegna þess að tíminn sem við höfum nú er af skornum skammti og við höfum eytt sl. 30 árum í að bíða eftir því að markaðs- og tæknilausnir bjargi málunum leggur Landvernd til að ríkið taki mjög skarpa og afgerandi forystu í því að draga hratt úr losun gróðurhúsalofttegunda og að ríkisstjórn Íslands leiði baráttuna gegn loftslagsbreytingum á Íslandi. Fjárhagslegir hvatar og mjög skýrar reglur hafa sýnt sig að virka mjög vel til þess að stýra starfssemi fyrirtækja og einstaklinga.

Skerpa þarf á ýmsum hlutum núverandi áætlunar eins og fyrr sagði og til viðbótar við hana viljum við leggja til að fjórum flokkum aðgerða verði nú þegar bætt við:

LANDVERND

Loftslagslögum breytt, Styrkjakerfi í landbúnaði, Stýring fjármagns og Kolefnisgjald útvíkkað. Til þess að ná þessum markmiðum er nauðsynlegt að halda orkufyrirtækjunum áfram í opinberri eigu og að minnsta kosti einum banka í afgerandi meirihlutaeigu ríkisins.

Loftslagslög

Landvernd vill að breytingar verði gerðar á loftslagslögum Íslands að fyrirmynd Norðmanna og Svía. Noregur innleiddi svokölluð loftslagslög núna 1. janúar 2018. Þetta er aðgerð til þess að tryggja að markmið í loftslagsmálum séu alltaf höfð að leiðarljósi og séu yfir einstaka framkvæmdir hafin⁴.

Styrkjakerfi í landbúnaði

Breyta þarf styrkjakerfi í landbúnaði þannig að bændum sé greitt fyrir að nýta land sitt og búa þar en draga úr styrkum sem tengjast afurðum beint. 21% af þeirri losun sem við erum ábyrg fyrir gangvart Parísarsamkomulaginu kemur frá landbúnaði og vegur metanlosun frá búfé þar þyngst. Gera verður bændum sem sjá fyrir sér aðra nýtingu en kjöt- og mjólkurframleiðslu á landi sínu kleift að láta af þeirri nýtingu verða. Núverandi kerfi bindur marga bændur í báða skó: þeir geta ekki hætt kjötframleiðslu þótt þeir vildu vegna áherslu styrkjakerfisins á þær afurðir sem mest losa af gróðurhúsalofttegundum. Ríkið sem styrkir landbúnað á Íslandi ríkulega

hefur í hendi sér að beina landbúnaði og landnotkun frá framleiðslu sem losar mikið til framleiðslu sem losar mun minna eins og grænmetis-, korn- og jafnvel baunaræktun, loftslagsvæn ferðaþjónusta, skógrækt, endurheimt votlendis og önnur verkefni sem tengjast vörslu og umsjón lands.

Bráðnauðsynlegt er að styrkja grænmetisbændur enn frekar með hagstæðum raforkusamningum en 94% af raforku landsins er framleidd af opinberum aðilum. Mjög brýnt er að halda þessum fyrirtækjum í opinberri eigu.

Stýring fjármagns

Ríkið hefur möguleika til þess að hafa áhrif á það hvert fjármagn leitar. Í því gallaða ósjálfbæra kerfi sem við lifum í og kom okkur á þann stað sem við erum á í dag þar sem háþörfun fjárhagslegs gróða gengur fyrir öllu er nauðsynlegt að tryggja að stórir fjárfestar sjái hag sinn í því að losa fé úr starfssemi sem veldur hlýnun jarðar og færa það yfir í grænar lausnir. Fjármagnstekjur af grænni starfssemi mætti skattleggja lægra en af annarri starfssemi. Þetta kallar á að "græn starfssemi" sé skýrt skilgreind. Ríkið þarf jafnframt að gera stórum sjóðum eins og lífeyrissjóðum skylt að skoða sínar fjárfestingar út frá loftslagssjónarmiðum og koma upp hagrænum hvötum sem beina fjárfestingum frá starfssemi sem losar mikið í grænar lausnir. Banka í meirihlutaeigu ríkisins þarf líka að skylda til að setja sér loftslagsvæna lánastefnu og hvetja þá til þess að hækka vexti á starfssemi sem losar mikið en lækka á móti vexti til þeirra sem losa minna.

Raunverulegt kolefnisgjald

Hugmyndir um kolefnisgjald eru viðraðar í núverandi áætlun. Landvernd leggur til að það verði gert almennt og ná til allrar starfssemi sem losar mikið af gróðurhúsalofttegundum. Þar verði engin starfssemi undanskilin ekki heldur sú sem fellur innan ETS kerfisins en það

4

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-60>

LANDVERND

hefur haft meira en áratug til að sanna gildi sitt og hefur skilað mjög takmörkuðum samdrætti. Alls óvíst er hvort nýorðnar breytingar á ETS kerfi evrópusambandsins munu skila verulegum samdrætti í losun. Meira þarf að koma til. Leggja þarf á almennt kolefnisgjald á alla starfssemi sem losar gróðurhúsalofttegudnir og það þarf að vera nokkuð hátt. Hér undir er nauðsynlegt að að minnsta kosti eftirfarandi starfssemi falli: flutningar fólks og vara á láði, lofti og í legi, stóriðja, öll sala jarðefnaeldsneytis og tækja sem það nýta, nýbyggingar, framleiðsla dýraafurða og svo má áfram telja. Kolefnisgjaldið þarf síðan að renna til þeirra lausna sem geta komið í staðinn til dæmis í formi skattaafsláttar: eins og til dæmis efling fjölbreyttra ferðamáta, ljósleiðaratengingar um allt land, minni íbúðir, viðgerðarþjónustur og endurnýtingar og -vinnslur ýmiskonar og verslun með notuð tæki/föt/húsgögn.

LOKAORÐ

Landvernd fagnar því að loks sé komin aðgerðaráætlun í loftslagsmálum sem meiningin er að setja fé í. Landvernd þykir þó að þar sem Ísland hefur ekkert gert til að draga úr sinni losun hingað til gangi áætlunin alls ekki nógu langt og mun skarpari, fjölbreyttari og harðari aðgerðir þurfi til. Ljóst er að heildaruppstokkun á lifnaðarháttum okkar er nauðsynlegt til þess að við náum verulegum árangri í samdrætti á losun gróðurhúsalofttegunda og einnig að við megum engan tíma missa. Því vonast Landvernd til þess að við næstu uppfærslu verði silkihanskarnir teknir af og ráðist verði í þær kerfisbreytingar sem nauðsynlegar eru til þess að ná árangri hratt í loftslagsmálum.

Virðingarfyllt,
f.h. stjórnar Landverndar

Auður Önnu Magnúsdóttir
framkvæmdastjóri